

Vreemde kamers

Colofon

ISBN: 978 94 6365 747 1

1e druk 2025

© 2025, Marijke van Oosterzee

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Drukwerk: CSL digitaal B.V.

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Vreemde kamers

Marijke van Oosterzee

Voor

Elise die me tot dit schrijven aanspoorde bij de geboorte van haar dochter, haar broer Rogier, en hun beider kinderen, voor wie ik nu oma ben.

Autofictie

Dit boek gaat over mijn jonge leven, vanaf mijn 3e in 1953 tot mijn 18e in 1968.

De gebeurtenissen zijn waargebeurd én ik heb ze van kleuren en geuren voorzien, gebaseerd op herinneringen en de jarenlang mondeling herhaalde anekdotes over toen. Waar mogelijk heb ik de inhoud gecheckt bij mensen die hierin voorkomen.

MARIJKE

vanaf 1953

Wakker worden in vreemde kamers

Voorzichtig, net wakker, pyjama aan, blote voeten, de handen voor me uitgestrekt, loop ik geblinddoekt door de vreemde kamer. Mijn zus, Lez, kijkt toe en waarschuwt als ik bijna mijn teen of hoofd stoot. Straks is het haar beurt. We doen dit spel vaker, maar hier, in zo'n vreemd huis, is het moeilijker. Thuis konden we de warme lucht op de armen voelen als we dicht bij het raam waren, roken we de zware houten kast bij de deur, herkenden onze voeten de planken en de versleten plekken op het vloerkleed. Hier is het winter, de ramen zijn dicht, we ruiken niks van buiten. Hier is alles anders. Bij het minste geluid dat ik maak sist Lez: 'Stil, het is te vroeg, we mogen nog niet wakker zijn.' Ook de tijd is hier anders, het is soms nog nacht als we wakker worden.

We zijn nu in Holland, dit keer niet met verlof, maar weg uit Indonesië. We logeren bij Apa, mammy's vader, en weten nog niet waar thuis straks zal zijn. Pap heeft zijn baan opgezegd, want mammy is ziek en moet in Holland naar de dokter. Hier zijn de dokters namelijk beter in het gezond maken van zieke mensen. Meer weten we niet.

Mammy is snel vooruit gereisd. Wij zijn weken later gevolgd. Dagenlang waren we onderweg. Vliegtuig in, vliegtuig uit, wachten, ander vliegtuig in. En dan weer.

Telkens als we even buiten waren, werd het minder warm, rook het frisser en zei pap dat we dichterbij mammy kwamen. We holden door het gangpad, deden samen raadspelletjes, sliepen veel en werden bij het wakker worden verrast dat het alweer dag was of nog steeds donker. Soms werd ik uit het vliegtuig gedragen door pap, die dan kreunde onder mijn lamme gewicht, want eigenlijk was ik met mijn drie jaar te groot om gedragen te worden. Dan zaten we weer op een bankje te wachten en keken half-slapend naar de andere reizigers. De hele reis at ik niets.

Nu, bij Apa, volg ik mammy door het huis: naar de keuken, door de gang, de tuin in en terug. 's Ochtends vroeg sluip ik naar mammy's bed om te kijken of ze er nog is en luister stil hoe ze ademt. Als ze het merkt zegt ze: 'Liefje niet doen, ik word gek van jou, ik ga heus nergens heen.' Maar dat heeft ze eerder gezegd en toen heb ik haar heel lang niet gezien.

Alles is hier stekelig. De deurklink prikt van de kou, sjaals en wanten kietelen, maar het ergst vind ik de nieuwe, dikke truien. Die schuren zo hard over je nek dat je er rode plekken van krijgt. Zodra niemand op ons let, trekken we ze uit. Mammy is prikkelbaar, klaagt over pijn, pap is na lange gesprekken aan de telefoon bezig op iedereen.

We missen ons thuis in Indonesië, ons speelgoed, ons eigen bed. Daar waren ramen en deuren open, konden we altijd naar buiten, de warmte in, roken we de etensgeuren van de burens, voelden we het harde gras en de steentjes van het pad prikken aan onze blote

voeten. Daar kon je lichte, mouwloze jurkjes aan, die fladderden in de warme wind. Daar hoorde je elke dag het rappe gepraat van de mensen in en om het huis, het gegil van de apen.

Hier weet ik niet waar ik ben als ik 's nachts wakker word en ik heb het koud. Soms kruip ik dan in bed bij Lez, die dan slapend opschuift zodat ik erbij kan. 's Ochtends vroeg denk ik dat ik de apen hoor buitenspelen, maar Lez zegt dat het vogels zijn, kraaien.

Beneden zit mammy graag in de leunstoel voor het raam, ik klim dan op de brede armleuning, en samen kijken we naar buiten. Het regent. Een vrouw loopt langs met een hond aan de lijn, een poes steekt de weg over en versnelt halverwege de pas, kinderen fietsen diep voorovergebogen over het stuur. We zijn stil. Langzaam laat ik me op mammy's schoot zakken, zij vouwt haar handen om mijn buik, en ik leg mijn hoofd achterover tegen haar borstkas. We soezen.

Er is bezoek. Taartjes, koffie, opgewonden gepraat. Ik zit tegen mammy aan op de bank, voel dat ze gaapt.

'Ik ga even slapen,' zegt ze.

'Ik ga mee.'

'Nee, doe maar niet, kindje, je moeder heeft rust nodig. Ja toch, Setje?'

Mammy reageert niet, ik kijk niemand aan en loop met haar mee.

Als we bovenaan de trap zijn, hoor ik het bezoek met de kopjes over de gang naar de keuken lopen. 'Nou, wat kan die d'r zin doordrijven.' Ik kijk naar mammy, die wenkt me mee naar bed.

Ze valt eerder in slaap dan ik. In het smalle bed lig ik stil, doodstil, beweeg niets. M'n arm is bekneld tegen de muur, maar ik verroer me niet. Ik wil de tijd rekken, ik wil dat dit voor altijd duurt, zo lang dat niemand het zich voor kan stellen, voor eeuwig en dan nog wat, tot we allebei stokoud zijn en net zo grijs als oma.

We gaan naar Engeland

Mammy, Lez en ik zitten in de huiskamer bij Apa als pap met jas en al binnenstormt. Hij gooit zijn tas neer en roept: 'Ik heb een baan!' Hij danst naar mammy toe, tilt haar op, draait in de rondte en zoent haar op de mond. Ze gilt en lacht tegelijk.

'O Harry, wat fijn, wat heerlijk, zet me neer, zet me neer!' Lez en ik springen om hen heen, doen mee in de feestvreugde. Als het iets rustiger wordt, vraag ik: 'Gaan we nu weer naar huis?' Hij glimlacht, kijkt naar mammy en zegt rustig: 'Nee liefje, we gaan naar Engeland, ik ga in Londen werken.' Stilte. Pap kijkt haar half-blij aan, bezorgd. Maar mammy is er even niet, die is teruggetrokken in haar eigen wereld, waar ze aan het besluiten is of ze gaat ontploffen of lachen. Dat weet ik. Dan wordt er niet geademd, niet door haar, niet door ons, nu duurt het eeuwig. Het wordt een flauw glimlachje, ze zegt: 'Goed, we gaan naar Engeland en maken er het beste van.' We ademen weer.

Die avond, Lez en ik zijn op weg naar bed en lopen heen en weer op de overloop van onze slaapkamer naar de badkamer. Ik hoor ze afwassen beneden en blijf bovenaan de trap luisteren. De kraan loopt, de borden worden gestapeld, tussen die geluiden door hoor ik stukjes van hun gesprek.

'... Den Haag ... niks?'

'Nee ... is niks ... komt ook niet.'

'Maareh ... aan mij gedacht? En aan de kinderen ... drie en vijf ... een nieuw land moeten wennen!'

'Luister Setje.' Pap met zijn iets geïrriteerde stem.

Ik fluister: 'Kijk uit mammy.'

'... ik ... stinkende best ... enorme zorgen ... erbovenop ... kun je nou niet ... dit is het ... wees nou eindelijk eens blij.'

'... goed, rustig ... wind je niet op ... denk aan je maag, Har, pas op.'

'... maar jij ... altijd ...'

'... stoppen ... nu,' zegt mammy.

Ik weet het, die heeft vaak het laatste woord.

Vliegtuig, warme kleren aan en mee in de koffers. Ik mag bij het raam, mammy zit naast me en Lez zit aan het gangpad. Aan iedereen die me aankijkt, vertel ik: 'We gaan naar Engeland, we gaan daar wonen.' Als we boven de wolken vliegen kijk ik zoekend naar buiten en blijf dat doen. Mammy vraagt me wat ik zoek. 'Die Jezus, waar ze het op school over hadden, en jij ook, die is hier toch ergens. Waar is hij dan?' Ze glimlacht en zegt geheimzinnig: 'De hemel is ergens anders, meissie, dat leg ik je nog weleens uit.'

MARGARET

vanaf 1954

Thuis in Engeland

Ons huis is wit met een puntdak en staat op een heuvel. Vanaf de straat kom je in een voortuin met een pad dat met een bocht naar de houten voordeur loopt die een mooie goudkleurige klopper heeft. Er staan wat rommelige struiken links en rechts en ook een houten boog met begroeiing, waar je onderdoor kunt lopen, misschien wel rozen.

‘Kom, we gaan achterom,’ zegt pap.

Daar is een grotere tuin met een vijver, ‘goudvissen zitten erin’, en een dikke boom met zijtakken. ‘Hier komt een boomhut voor jullie.’

We gaan via de bijkeuken de keuken in. Daar is het lekker warm. Dan de zitkamer. Ik zie de bruine bank, de diepe leunstoel, en boven de ronde tafel de glazen lamp, allemaal hetzelfde als wat we in Indonesië hadden. Ik hoor piepen.

‘Wat is er achter die deur?’ Pap glimlacht naar mammy en terwijl hij de deur met een grote zwaai opent zegt hij: ‘Kijk, hier is de verrassing voor mijn meisjes.’ Een puppy springt naar ons toe, lichtbruin, grote flaporen, een korte, snel wapperende staart. Lez en ik gaan door onze knieën, voelen zijn zachte vacht, zijn warme tong over onze handen, gezichten, oren. We smelten. ‘Dit is Sandy. Zo heet hij. Toch Setje?’ Mammy straalt en knikt. We zijn thuis.

Ons huis blijkt van elastiek. We passen er goed in, Lez, pap, mammy en ik. Als er mensen uit Holland komen logeren, schuiven we allemaal een beetje op en dat is gezellig. In de kleine vijver zwemmen vissen, die geven rust zeggen ze, en als het vriest mogen Lez en ik pap helpen om het ijs stuk te hakken, anders gaan de vissen dood. Achter in de tuin kan ik makkelijk over het hek klimmen naar mijn speelkameraadje, Elaine.

In mijn kamer, aan de voorkant van het huis, zit ik graag op de brede vensterbank. 's Ochtends vroeg zwaai ik pap uit, die op zijn scooter naar het station gaat. Werken. De schoolbus verschijnt, Lez holt zonder om te kijken naar het hek, en mammy loopt met Sandy een rondje door de tuin, terwijl ze sprietjes onkruid uit het pad trekt, steentjes op het gras met d'r voet terug op het pad schuift, een uitgebloeide bloem van zijn stengel haalt. Als ze me in de vensterbank ziet zitten, zwaait ze met grote armbewegingen, een zwaai alsof ze heel lang weggaat, terwijl ze straks weer binnen is en me roept voor een boterham met de eigengemaakte jam en een glas melk. Straks. Dat weet ik zeker.

Naar school

Mammy zit onderuit in haar stoel aan de keukentafel, Lez eet rustig haar cornflakes, ik loop heen en weer naar de voordeur om te zien of de schoolbus er al aan komt. Elke keer dat ik mezelf in de gangspiegel in m'n nieuwe schooluniform zie – witte blouse, blauwe trui, rok en kniekousen – maak ik een sprongetje van blijdschap, opwindning. Ik ben net vijf en mag eindelijk naar de school, waar mijn zus al twee jaar naartoe gaat.

Mammy roept: 'Lieverd, ik word gek van jou, kom rustig zitten, hij komt heus niet sneller als je zo heen en weer blijft lopen.'

En dan zie ik hem, hij is nog onderaan de heuvel, en ik roep: 'Daar is ie! Opschieten, kom, kom!'

Ik zie dit busje al zo lang voor komen rijden om m'n zus op te halen, vandaag mag ik eindelijk voor het eerst mee.

Bij de school aangekomen pakt Lez m'n hand, brengt me naar een lokaal met een vreemde geur en rijen tafels. Er zit een mevrouw op een verhoging achter een bureau.

'Dit is je juf, ze heet Anna,' zegt Lez in het Engels.

De juf kijkt me met vriendelijke ogen aan, vraagt me hoe ik heet, en als ik dat zeg, kijkt ze bezorgd, vraagt het nog eens en zegt: 'Ik zal je Margaret noemen. Is dat oké?' Ik knik.

'Ja Miss Anna, zeg je dan, Margaret.'

'Ja, Miss Anna,' zeg ik.

Dus ik doe alsof ik Margaret heet, en ook alsof ik best Engels kan, alsof ik de spelletjes al ken die ze hier spelen, en als ze in het speelkwartier vragen of ik meedoe, zeg ik

gewoon ‘Yes’ en leer gaandeweg wat de spelregels zijn. Ik val elke dag wel vijf keer door de mand met mijn doen-alsof-spel, en ben – wat ik ook doe – een buitenbeentje. Niet speciaal prettig, maar steeds vaker kan ik gewoon meedoen. Ik kopieer de woorden van het bord al weet ik niet wat ze betekenen, pik hun Engelse uitspraak op die anders klinkt dan thuis, en spring op en neer van blijdschap met de andere kinderen als ons team wint met knikkertje, al heb ik geen idee hoe we dat hebben bereikt.

Meestal als ik uit school kom, ga ik naar buiten. Ik zit dan met Sandy bij het vijvertje naar de vissen te kijken. Vissen zijn domme dieren, die zwemmen maar een eind weg, draaien rondjes om elkaar, steken hun kopje uit het water om lucht te scheppen en dat is het. Die hoeven niks te leren, die hebben vanzelf vriendjes om zich heen, waar ze niet hun best voor hoeven doen. Soms vis ik de takjes uit de vijver en klim in onze boomhut met de mooiste om daar torentjes mee te bouwen.

Als het regent ga ik bij mammy zitten, die zachte kimono’s en mooie jurken voor ons maakt aan de naaimachine. Ze draait aan de hendel, de naald gaat klikklak op en neer in de stof, en met de spelden tussen haar lippen neuriet ze een deuntje. Soms stopt ze en staart naar buiten, dan is ze er even niet. Ooit vroeg ik haar op zo’n moment: ‘Ben je verdrietig?’ Ze schrok, keek me aan alsof ze vergeten was dat ik naast haar zat, schudde haar hoofd van ‘Nee hoor’ en ging door met naaien.

Geheimen schrijven

Het is avond, we zitten met z'n vieren rond de eettafel onder het felle licht van de lamp, de kamer om ons heen is donker. Sandy ligt tegen mijn stoelpoot zacht te snurken. We schrijven brieven naar Holland, ik mag meedoen, opblijven. Met het eindje van een balpen in m'n mond kijk ik hoe ze schrijven. Ik zet de balpen op het papier en maak de handbewegingen die zij maken: golvende, rondachtige lijnen, soms lang, dan kort, dan heel kort. Af en toe rondjes en kleine lijnen die rechtop staan met een streep erdoorheen of een punt eronder.

'Dit zijn geen woorden,' zegt Lez.

'Weet ik, ik doe alsof, ben aan het oefenen.'

Na een poosje weet ik het niet meer en kijk om me heen. Het gaat in stukjes, ze schrijven, stoppen, kijken mijmerend om zich heen zonder iets te zien en schrijven door. Alleen pap schrijft in een keer door, een beetje fel. Ik vraag: 'Schrijf je boos?'

Hij kijkt nauwelijks op. 'Ja, je oma kan zo bazig doen, ik wil dat ze daarmee stopt.'

Mammy kijkt verbaasd op, zucht: 'Wat nou weer?'

En dan gaan ze Frans praten, dat doen ze als het geheim is wat ze zeggen. Vroeger spraken ze Engels, maar daar verstaan we nu te veel van. Toch snap ik dat mammy niet wil dat pap boos is op oma, en dat pap zich daar niets van aantrekt. En ik laat dat niet merken.

Mammy gaat in de keuken iets te drinken pakken, loopt heen en weer. Pap gaat naar haar toe, niet meer boos.

Mammy: 'Het wordt tijd dat ik het haar vertel, ze is zo aan het gissen wat er is.' Wat pap daarop zegt kan ik niet

verstaan, maar even later komt mammy de kamer in met een kopje thee, gaat zitten en schrijft een heleboel woorden op, zonder te stoppen om na te denken.

‘Wie begint er met voorlezen?’ vraag ik.

‘Niemand,’ zegt Lez, terwijl ze doorschrijft, ‘dat is geheim.’

Ik vind er niks meer aan, dat schrijven en sta op. Sandy schrikt wakker, piept.

Pap kijkt verstoord op, ‘Moet dat?’, schrijft verder.

Boven in de vensterbank op onze slaapkamer zie ik lichten van de auto's en een enkele fiets voorbijglijden. Tot nu bestonden geheimen uit gefluisterde woorden vlak bij m'n oor, woorden die warme rillingen in gang zetten langs m'n rug. Prettig, ik mocht iets bijzonders weten. Nu blijken ze brieven te schrijven met een ander soort geheim. Koud en boos word ik ervan. Ik pak een kussen, leg het op m'n buik. Iedereen heeft hier maar geheimen. Geheimen sluiten me uit, maken me boos.

Pap komt met een auto thuis, een auto die Morris Minor heet. Een lekkere naam om in het Engels te zeggen. Als ik met mammy bij de bakker kom vertel ik dat we een Morris Minor hebben, over het tuinhek vraag ik het buurmeisje of ze onze Morris Minor heeft gezien, en wanneer pap bijna thuiskomt van zijn werk, stel ik voor dat we hem met de Morris Minor van het station gaan halen. De woorden klinken knus, en de Morris Minor geeft ons veel nieuwe mogelijkheden.

We gaan met z'n allen naar het zwembad met de Morris Minor. Lez laat in het ondiepe haar zwembewegingen zien.

Pap vraagt: 'Wil jij ook leren zwemmen?'

'Ja best,' zeg ik en voeg er voorzichtig aan toe: 'Ik weet niet hoe dat gaat.'

Zonder omhaal pakt hij me onder de oksels en gooit me met een grote zwiep in het diepe. Ik kom met een harde klap op het water, zink dieper dan diep het water in, kan niet ademen, spartel, en voel dan paps handen die me met een zwaai uit het water tillen. Ik hoest, gil, spuug. Lez legt een handdoek om m'n schouders. Mammy is razend. Die avond hoor ik mammy met haar bezorgde stem zeggen: 'Je bent een lieve man Harry, maar o, wat heb je een keiharde kant.' Ik kijk hem drie dagen niet aan, wil niet door hem aangeraakt worden. Niks.

Op zondagen gaat mammy met de Morris Minor naar een kerk. Ze zegt dat ze daar rustig wordt, dat ze zich dan heel voelt. Mijn vraag of ze dan eerst stuk is, grinnikt ze

weg. Maar het klopt. Als ze terugkomt is het makkelijker om met haar te praten, om haar aan het lachen te brengen, het is net alsof haar vel ruimer om haar heen zit. Bij het naar bed gaan bidt ze met ons, naar God, ze vraagt hem om vrede en is een poos stil. Pap doet soms mee, en kijkt lief als ze zegt dat God haar en ook de wereld beter kan maken. Ik probeer in m'n eentje om met haar God te praten, maar tegen mij zegt hij niks.

‘Zijn wij arm?’ vraag ik mammy.

Ze is net klaar met voorlezen en ligt nog naast me in m'n bed. Ze draait haar hoofd naar me toe, verbaasd.

‘Nee meissie, hoe kom je erbij?’

‘Ik hoorde juf Anna tegen een andere juf zeggen: “Die arme familie”, terwijl ze naar mij keek.’

Ze is even stil, lacht en zegt: ‘Ze bedoelt wat anders,’ kijkt dan bezorgd. ‘Nee, we hebben niet veel geld, we moeten zuinig doen, maar we houden van elkaar en zijn zeker niet arm. In geen enkel opzicht, knoop dat maar in je oren.’

Op mijn vraag ‘Wat betekent opzicht?’ geeft ze geen antwoord, ze is geïrriteerd, dat zie ik, maar ik snap niet waarom.